

a polgárság képviselőiben hozzászólási és véleményalkotási joga volt a belső tanács ülésein is, azaz a két tanács között közvetítőként működött. A korszak huszonnegyedes testülete közösen hozta meg döntéseit, a belső tanáccsal pedig együttes ülés keretében, főként pénzügyigazgatási kérdésekben egyeztetett.

A 15. század utolsó évtizedeitől kezdve azonban egyre kevesebb adat maradt fent mind a polgárközség, mind a külső tanács elszámoltatási jogosítványaira, ami [271](#) megelőlegezte az 1530-as évektől bekövetkező változásokat, amikor a külső tanács megválasztása és a választópolgárság irányítása teljes mértékben a szűkebb városvezetés kezébe került. A nyolc belvárosi, és a falakon kívüli városrészek képviselőiben jelen lévő négy-négy külvárosi huszonnegyedes adóigazgatási feladatait azonban még a 16. század során is megőrizte. [111\(111\)](#) A huszonnegyedesek két tagja a fenti fáradtságos munkája mellett a hegymesteri teendőket is ellátta. A külső tanácsosokkal kapcsolatban összegzőképpen elmondható, hogy míg a 15. század elején inkább a polgárközség eszközeként a belső tanács ellenőrzése (pénzügyek, véleményezés, gyűlések szervezése) jelentette a legfontosabb feladatukat, addig a 16. század közepére csoportjuk a belső tanács akaratát szolgáló adminisztratív testületté vált. [112\(112\)](#)

Sopron későközépkori önkormányzatisága tehát – összehasonlítva a korábban bemutatott német példákkal illetve Béccsel –, az elzálogosítás (1442–1463) időszakától eltekintve, jelentős függetlenséggel rendelkezett a város földesurával, vagyis az uralkodóval szemben, ám ennek a függetlenségnek a gyakorlati megvalósulása és tartalma a mindenkori vezetőség elképzeléseinek és akaratának múltja. A polgárság véleményét rögzítő közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint a fent bemutatott, szervezett öngazgatási gyakorlat céljait és érdekeit tekintve korántsem volt konfliktusmentes, és az 1520-as évektől kezdve az igazgatási szakszerűsödés összekapcsolódott az egyre önkényesebb hatalomgyakorlás technikáival. [113\(113\)](#)

Összegzőképpen elmondható tehát, hogy a városvezetés és a tanácsosok – részben ausztriai példák alapján – a középkor utolsó évtizedeiben megteremtették a modernnek számító, hatékony és specializált városigazgatás előzményeit. Mindez azért különösen jelentős, mert Sopron – közjogi helyzetéből fakadóan – a szomszédos németajkú városoknál sokkal nagyobb önállóságot élvezett. A szakszerűsödés kezdetei, és a külvilággal való kapcsolatot jellemző erőteljes autonómia azonban korántsem jelentette egyértelműen a polgárközség javának a kiteljesedését. Sopron irányítását ugyanis ekkortól a vezetés és a polgárság viszonyát a felettes hatóság (*Obrigkeits*) és az alattvalók (*Untertanen*) viszonyrendszerében elképzelő elit vette a kezébe. [114\(114\)](#) A város polgárságának kiszorítása a tényleges döntéshozatalból – Ember Győző elgondolásával ellentétben – egyáltalán nem erőszakos befolyástól mentesen ment végbe: a kifelé élvezett autonómia, az erősödő igazgatási modernizáció és a befelé fokozottan érvényesülő ellenőrzés, esetenként elnyomás, együttesen teremtette meg a 16–17. századi Sopron sikereinek az alapját.

**2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / VÁROS- ÉS BIRTOKIGAZGATÁS / Horváth László:
Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész**

**[272](#)Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a
(fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész**

**2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / VÁROS- ÉS BIRTOKIGAZGATÁS / Horváth László:
Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész /
Haszonbér (árrenda)**

Haszonbér (árrenda)

Az urbáriumokban is rögzített paraszti, zselléri bérletek a kutató számára egyes tételeikben jelentősnek tűnnek, ugyanakkor azok alakulása, helye, aránya a dominium pénzgazdálkodásában máig nem ismert. Így az alábbi bérletekre vonatkozó paraszti folyamodványok az adott települések agrártörténetén kívül csak adalékkul szolgálhatnak a haszonbérek – ismertebb latin eredetű, népies kifejezéssel az „árrendák” 18–19. századi alakulásához.

A gartaiak¹¹⁵⁽¹¹⁵⁾ 1746-ban az uradalmi erdők közel kétszeresére emelt makkoltatási díjának mérséklését, valamint a régebbi összeg visszaállítását kérték. A Comissio arra hivatkozva, hogy az évben a makkoltatási időszak már lezárult, a díjakat nem módosította.¹¹⁶⁽¹¹⁶⁾

A vitnyédiek 1753-ban többek között a halászó vizeik állapotát, hozamuk megromlását panaszolták. Mindezek ellenére az árrendát az uradalom nem mérsékelte.¹¹⁷⁽¹¹⁷⁾

1754-ben a tamásiak az alábbiakat sérelmezték: bár a földesúrnak évente összesen mintegy 1200 ft árrendát fizetnek, az uradalmi tisztviselők ennek ellenére több földterületet is elvesznek tőlük, majd ezeket a területeket másoknak használatba adják. Ez a tendencia leginkább az *Adorjan* pusztát érintette. Mindennek megszüntetését kérték. A Comissio állásfoglalása elutasító: *nihil*.¹¹⁸⁽¹¹⁸⁾

A bodonhelyiek 1754-ben a nemrég megnövelt árrendájuk összegének mérséklését kérték, amit a Comissio elutasított.¹¹⁹⁽¹¹⁹⁾

A kapuváriak 1755-ben hg. Esterházy Miklóshoz fordultak, és a hg. Esterházy Pál által megerősített előjogaikra hivatkozva az árrenda megemelt összegének, és a füstpénznek az elengedését kérték.¹²⁰⁽¹²⁰⁾

A babótiak 1756-ban azon panaszukkal fordultak a Comissiohoz, miszerint a már régóta a telkekhez tartozó, általuk használt *Petlen* nevű területet el akarják tőlük venni, és azt a soproni mészárosoknak kívánják fűbérbe használatba adni. Az eddigi állapot fenntartását kérték.¹²¹⁽¹²¹⁾ Az eredménytelenség jeleként a babóti jobbágyok nemsokára a herceghez fordultak panaszukkal: a határjukban fekvő, régóta évi 20 ft árrenda fejében bírt *Petlen* területet arra hivatkozva, hogy oda a jövőben a hercegség ménesbeli lovait hajtják, elvették tőlük. Az árrendált rész visszaadását kérték. A panaszlevél hátoldalán egyértelmű állásfoglalás olvasható: *nihil*.¹²²⁽¹²²⁾ Az ügybe belenyugodni nem ²⁷³tudó lakosok 1757-ben azt panaszolták, hogy a *Petlen* nevű rét után 20 forintot kell fizetniök, de az már a katonák portiójához tartozik.¹²³⁽¹²³⁾

A bogyoszlóiak 1756-ban hg. Esterházy Pálhoz azzal a kéréssel fordultak, hogy a település használatában lévő *Bika rit* utáni haszonbér fizetése egy évvel elhalasztásra kerüljön, ugyanis ez a rét a tárgyévben semmi hasznot sem hozott.¹²⁴⁽¹²⁴⁾ A Comissio a kapuvári tisztartót utasította, az hasonlóan járjon el, mint ahogy azt a bodonhelyiek ugyanilyen kérése esetében tette.¹²⁵⁽¹²⁵⁾ A rákövetkező esztendőben a bogyiszlóiak arra kérték a Comissiot, hogy a *Bika réth* nevű legelőt, amely számukra már semmi hasznot sem hoz, ne tekintse hasznos földterületnek, és az erre a területre ölenként kiszabott 2,5 d befizetését engedje el. Az uradalmi szerv döntése egyértelmű: *nihil*.¹²⁶⁽¹²⁶⁾

1758-ban a pordányiak arra hivatkozva, hogy a nagyon gyenge terméseredményeik ellenére a Comissio a szolgáltatukat 4 mérő őszi és 4 mérő tavaszi szántással megnövelte, árrendájuk összegének mérséklését kérték.¹²⁷⁽¹²⁷⁾

A sarródiak panasza is szolgáltatásuk emelésével kapcsolatos. Még nem oly' régen a hansági kaszálókön boglyahelyenként 6 garast fizettek, de ezt az uradalom évről-évre följebb emelte, és most

már 10 garast szed be az ispán. A boglyapénz összegének mérséklését kérték.¹²⁸⁽¹²⁸⁾

1758-ban a barbacsiak az alábbi folyamodást tették: a közel két éve tartó folyamatos áradások következtében rétjeik tönkrementek, emiatt állatállományuk lecsökkent, élelmiszerkészleteik kimerültek. A Comissiotól az uradalom *Somorjai* rétjének a bérletét kérték. A Comissio egy terület haszonbérbe adását mondta ki.¹²⁹⁽¹²⁹⁾

Ebben az esztendőben a babóti úrbéreseket ismételtén kérték, hogy a *Petlen* után fizetendő évi 20 forint árendát engedjék el nekik, de az állásfoglalás ugyancsak elutasító volt.¹³⁰⁽¹³⁰⁾

A csornaiak az ún. boglyapénz (*baglyapénz*) összegének mérséklését kérték, ugyanis az uradalomtól haszonbérbe vett legelők az áradások miatt semmi hasznot sem hoztak. A Comissio az áradások okozta veszteségek enyhítésére az árenda mérséklését mondta ki.¹³¹⁽¹³¹⁾

A kecöli jobbágyok 1762-ben arra kérték az uraságot, hogy a „*makkbér*” felét, miképpen azt a külső (más helységbeli) jobbágyok esetében már megtette, nekik is engedje el. A Comissio folyamodásukat a kapuvári tiszttartónak véleményezésre kiadta.¹³²⁽¹³²⁾

A csapodiak 1763-ban a makkoltatás haszonbérének megemelése miatt fordultak a regenshez. Kérelmükben a hg. Esterházy Pál idejében megállapított árendákra hivatkoztak, amelyet most sertéseknél 12 d-ról 36 d-ra, a süldőknél 6 d-ról 24 d-ra és a malacoknál 3 d-ról 18 d-ra emeltek. A régi árenda visszaállítását kérték.¹³³⁽¹³³⁾ Az 1764. július 27-23-i, *Eisenstadt* keltezésű döntés arra hivatkozva, hogy gyengébb makktermésű esztendőkben is biztosítani kell az uradalom tisztességes hasznát, nem módosította a makkoltatási haszonbérleti összegeket.¹³⁴⁽¹³⁴⁾

A tamásiak 1767-ben azt kérték, hogy a királynő rendeletére most kiadott urbáriumban is rögzítsék: ők a szolgálataik megváltását a jövőben is árendában fizethessék.¹³⁵⁽¹³⁵⁾

Ez évben a sziliek a templomépítés anyagi megterhelésére hivatkozva a 260 frt-nyi árendájuk mérséklését kérték. A Comissio a kapuvári tiszttartót utasította, mérje fel az árenda mérséklésének a kihatását.¹³⁶⁽¹³⁶⁾

A babótiak 1768-ban Miklós herceghez címzett kilenc pontos folyamodványukban elpanaszolták; árendáikat a tiszttartó fölöttébb megemelte. Azt is kifogásolták, hogy a helység bírása azelőtt nem fizetett árendát, de azt most tőle is megkövetelik.¹³⁷⁽¹³⁷⁾

Ez évben a sziliek megemelt árendájuk összegének ismeretében az inspektorhoz fordulva kérték, „...*hogy előbbeni szolgálásban, és az akkori nyolc forint árendához két forintot be igérvén illen képpen maradhassunk*”.¹³⁸⁽¹³⁸⁾

1771-ben a németi¹³⁹⁽¹³⁹⁾ (*Némethi*) és a tótkeresztúri¹⁴⁰⁽¹⁴⁰⁾ (*Tótt Keresztur*) jobbágyok a herceghez azért folyamodtak, hogy a jövőben két részletben fizethessék az árenda összegét, ugyanis a rossz terméseredmények és az áradások okozta veszteségeik miatt azt egy alkalommal nem tudják kifizetni.¹⁴¹⁽¹⁴¹⁾ A Comissio döntése szerint a megkötendő szerződésben lehetővé kell tenni a kétszeri fizetési lehetőséget.¹⁴²⁽¹⁴²⁾

A bogyoszlói lakosok 1772-ben a regensnél panaszt emeltek a tiszttartó eljárása ellen, mivel az a helybeli hercegi kocsmák és a hozzátartozó kül- és beltelek éves bérleti díjáért a szóban megállapodott 350 frt-ot később 360 frt-ra emelte. Ugyanakkor a megemelt árenda mellett még a kocsmák kül- és beltelkének használati jogát is meg kívánta vonni. Az eredeti szerződés feltételeinek a betartását kérték.¹⁴³⁽¹⁴³⁾ A Comissio döntése szerint a hercegség a kocsmabérleti szerződést Bogyoszló községgel

három éves időtartamra kötötte, és azt szavatolja.¹⁴⁴⁽¹⁴⁴⁾

1775-ben a pordányiak a hercegi kocsmával a tárgyévben lejárt 3 éves bérleti szerződésüket az eddiginél kedvezőbb árendálással kívánták megújítani.¹⁴⁵⁽¹⁴⁵⁾ A Commissio állásfoglalása szerint az eddigi feltételekkel újítható meg a szerződés.¹⁴⁶⁽¹⁴⁶⁾

1776-ban a kapuvári *kaszapénzes réteket bíró tizenkét lakosok* azt kérték a regentstől, hogy a hidasi határban eddig kaszapénzen használt réteket továbbra is művelhessék, azokat a jövőben árendába ne adják ki a hidasiaknak. Kérésük indoka: ezt a területet esetenként pénzért fogadott cseléddel hozták használható állapotba, **275**arra állataik eltartásához okvetlenül szükségük van.¹⁴⁷⁽¹⁴⁷⁾ Az állásfoglalás szerint 1778. május 5-én a hidasi határban fekvő, az uraságtól a kapuváriak által árendált kaszálókra és szántókra végül is egyezséget kötött a két fél.¹⁴⁸⁽¹⁴⁸⁾

A kapuváriak ez évi, az inspektorhoz több tárgykörben írt panaszlevelükben többek között kérelmezték, hogy a gyümölcsöskertek után kivetett 50 d-t mérsékeljék, ugyanis ezek a gyümölcsfák csak minden ötödik, hatodik évben hoznak elegendő termést.¹⁴⁹⁽¹⁴⁹⁾

Az ebergőciek nevében 1777-ben a helység bírása kérte, hogy azon kocsmá árendáját, amelyért eddig jobbagyonként egy-egy napi kaszálással tartoztak, ne emeljék meg, mert azt már nem képesek megadni.¹⁵⁰⁽¹⁵⁰⁾

1778 során mindazon kapuvári lakosok, akik *Pusztá* bérletért eddig 9 forintot fizettek, azzal a kéréssel fordultak az urasághoz, hogy továbbra is ezt az összeget fizethessék, és ne az uradalom által újabban megkövetelt 20 forintot. Hg. Esterházy Miklós *Eszterház*, 1778. május 27-i ellenjegyzésével datált állásfoglalása kimondta: noha az adott *Pusztá* részért már 28 frt-os ajánlatot is kapott az uradalom, az uraság az eddigi kapuvári bérlőktől csak 20 frt-os árendát kér.¹⁵¹⁽¹⁵¹⁾

Azon kapuváriak pedig, akik már hosszabb ideje a hidasi pusztán árendások, az uradalmat arra kérték, az árendájuk összegét csökkentsék, ugyanis időközben az általuk bérelt területből elvéve másokkal is szerződött a dominium, ezzel szemben a régi bérlők árendáját nem mérsékeltek. Hg. Esterházy Miklós *Eszterház*, 1778. március 12.-i ellenjegyzésével kiadott állásfoglalás szerint a jövőben a panaszosoknak csak az általuk szerződött és használt rész után kell árendát fizetniük.¹⁵²⁽¹⁵²⁾

A kapuváriak ez évben a tized megváltás ügyében is az uradalomhoz fordultak, mely tárgyban az uradalom 3 évre, évi 70 frt-os bérleti díjat kért.¹⁵³⁽¹⁵³⁾

1780-ban az agyagosi, szergényi¹⁵⁴⁽¹⁵⁴⁾, endrédi¹⁵⁵⁽¹⁵⁵⁾ és süttöri hanyi boglyapénzes árendások közösösen fordultak a herceghez azzal a kéréssel, hogy az eddigi 18 d-os boglyapénz összegét ne emeljék feljebb. A panaszlevél hátoldalára hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével feljegyezve: kérésüket a herceg elfogadja.¹⁵⁶⁽¹⁵⁶⁾

A sarródi és széplaki fertői halászok közös levelükben a herceghez fordultak a fertői halászati szerződésük megújításáért. Hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével *Eszterház*, 1780. augusztus 25.-i datálással, a kérvény hátoldalára írt feljegyzés szerint a kérelmezők az új szerződés ügyében jelentkezzenek Nagy István regensnél.¹⁵⁷⁽¹⁵⁷⁾

1781-ben a pordányiak a regenshez fordulnak panaszukkal: miután a borárulást árendában lemondták, most az uradalom a sör árulás árendáját megemelte, de az a **276**gyenge forgalom miatt nem teljesíthető. Ugyancsak panaszolták, hogy a pálinkát csak a „kapuvári árendás zsidótól” hordhatják a faluba, aki azt 6 frt 30 d-ért kínálja, míg máshonnan 5 frt-ért is megkaphatnák.¹⁵⁸⁽¹⁵⁸⁾

1782-ben a csapodiak azért kérték a regens közbelépését, mert bár a herceg az őket ért tűzvész miatt az árendájukat elengedte, a tiszttartó mégis megköveteli annak befizetését.¹⁵⁹⁽¹⁵⁹⁾ Állásfoglalás (a kapuvári tiszttartó 1782. július 21-i jelentésének margóján): A keletkezett nehézséget (ti. az árenda befizetését) el kell engedni (kelt *Esterház*, 1782. augusztus 3., hg. Esterházy ellenjegyzéssel).¹⁶⁰⁽¹⁶⁰⁾

A beledi jobbágyok 1786-ban a hercegi kocsmaház árendájával kapcsolatosan fordultak a herceghez. Ugyanis a tiszttartó a kocsmaházat csak úgy akarta a régi árendáért (évi 42 frt) hat évre kiadni, ha azt a hozzá eddig is kivett mészárszékekkel együtt felújítják. Kérték, hogy az épületeken az eddig elvégzett 124 szekeres és 838 gyalogos napszámot felújításként fogadják el, és így a régi árenda maradjon. (A panaszlevélen viasz körpecsét *BELED PETSET* körfelirattal, a belső körben pedig *HERTZEG* körfelirattal.) Állásfoglalás (a panaszlevél hátoldalára jegyezve): *A kocsmát a helység kezénél ö Fölsége kegyelmes rendelése szerint árendában tovább hagyni nem lehet, ...a költségeket a kapuvári tiszttartó meg fogja vizsgálni és az után fog éránta rendelést tétetni.* (Kelt Kismarton, 1786. jan. 7., Esterházy hercegségi Comissio.)¹⁶¹⁽¹⁶¹⁾

A sarródi és széplaki fertői halászsok azért fordultak a herceghez, hogy az segítse őket a mostani nyomorúságos sorsuk jobbra fordulásában. Emiatt ismételten kérték: a régi árenda maradjon érvényben. Állásfoglalás: az 1786. szeptember 20-i tiszttartói véleményezés a kérést nem támogatta ¹⁶²⁽¹⁶²⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / VÁROS- ÉS BIRTOKIGAZGATÁS / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész / Faizás

Faizás

A haszonvétel alapja: a jobbágyok és zsellérek egyes földesúri erdőkből az uradalom előzetes engedélyével saját célú felhasználásra tűzifát gyűjthettek, illetőleg házaik építéséhez, vagy felújításához szükséges épületfát és vesszőt kivághattak.

A kapuvári ún. *megzálogoltak* 1736-ban a következő panaszukkal fordultak a herceghez: az elmúlt kemény télen, amikor saját célra tűzifát gyűjtöttek az uradalmi erdőben a hajdúk, hanyörzök és az erdőőrök közülük többeket is megvertek és megbüntettek.¹⁶³⁽¹⁶³⁾ Állásfoglalás (az 1736 május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio jegyzőkönyvi kivonata alapján): Miután a panasztevők előzetesen nem kértek engedélyt a tűzifa gyűjtésére és elszállítására, ezért jogosan került sor a büntetésre.¹⁶⁴⁽¹⁶⁴⁾

A belediek 1752. évi panaszlevelükben előadták: ők már a Nádasdy földesurak idejétől számítva szabadon vághatták a keleti erdőben az épületfát saját célra, *csak miután fogva Vig Péter uram birta azóta nem engedtetik meg.*¹⁶⁵⁽¹⁶⁵⁾ Ugyanekkor a gartai úrbéresek pedig azt panaszolták, hogy a saját felhasználásra való épületfát és tűzifát ²⁷⁷mindenkor szabadon beszerezhették, most azonban ettől eltiltattak. Állásfoglalás: Az uradalmi hivatal idevonatkozó jelentése szerint a kapuvári uradalom úrbéresei az urbáriumuk szerint valójában sohasem rendelkeztek szabad faizással, ezért kell a gartaiaknak is a kapuvári tiszttartó által megszabott készpénzt megfizetniök az épület- és a tűzifáért.¹⁶⁶⁽¹⁶⁶⁾

1753-ban a vitnyédiek a hercegséghez folyamodva elpanaszolták: házaik javításához *arra való épületfa sem engedtetik.*¹⁶⁷⁽¹⁶⁷⁾

A bogyoszlóiak 1758-ban azt sérelmezték, hogy azelőtt a saját szükségletükre az épületfát az osli erdőből – az 1 kr engedélyezési pénztől eltekintve – ingyenesen kitermelhették, most pedig 30 kr-t kell

ugyanezért fizetniük. Ennek elengedését kérték. Állásfoglalás a levél hátoldalára írva: *nihil*¹⁶⁸⁽¹⁶⁸⁾

A pordányiak 1758. évi panasza szerint határukban tűzifa nem található, ezért kérték, hogy saját szükségletükre a kecöli erdőből hordhassanak tüzelőt.¹⁶⁹⁽¹⁶⁹⁾

A bogyoszlói úrbéresek ugyanekkor azt kérték, hogy az osli erdőből saját szükségletükre kitermelt épületfa után a most bevezetett 30 d készpénzfizetési kötelezettséget töröljék el, és épületfa szükségletüket továbbra is ingyenesen biztosítsa az uradalom. Állásfoglalás: *nihil*¹⁷⁰⁽¹⁷⁰⁾

1759-ben a bogyoszlóiak azt kérték, hogy házaik javításához szükséges épületfát ne a nemrég megemelt, hanem a régi díjszabásért termelhessék ki az osli *Eger* erdőből. Állásfoglalás: *nihil*¹⁷¹⁽¹⁷¹⁾

Két évvel később, 1761-ben pedig a bogyoszlóiak a következő panaszt tették: *ennek előttö való üdüikben az Méltóságos Uraság épületre való földél fát az Egerbüil* [a hansági Eger erdőből] *kegyesen adni méltoztatott irgalmasságbul, most minden egy szekér földél fáért 30 pénzeket* [dénárt] *kölletik füzetniünk*. Állásfoglalás: A kapuvári tiszttartónak véleményezésre kiadva.¹⁷²⁽¹⁷²⁾

A kecöliek 1760. évi, több tárgykört is érintő panaszlevelükben többek között a szabad faizás, makkoltatás és a makkgyűjtés visszaállításáért folyamodtak.¹⁷³⁽¹⁷³⁾

A bogyoszlóiak 1764-ben házaik javításához épületfa kivágásának, illetőleg tűzifa gyűjtésének az engedélyezését kérték.¹⁷⁴⁽¹⁷⁴⁾ Állásfoglalás: A kapuvári tiszttartó véleményezésében javasolta az engedélyezést.¹⁷⁵⁽¹⁷⁵⁾

1762-ben a belediek azt panaszolták, hogy az épület- és tűzifát, amelyet szabadon vihettek az erdőből, most már csak pénzért ad az uradalom. Ugyanakkor felsorolták, hogy Beleden az „szterhási udvar” számára három házat húztak fel, egyet a péknek, egyet a kanásznak egyet egy zsellérnek, ők pedig ha valamit építeni akarnak azt nem engedik. A Comissio segítségét kérték.¹⁷⁶⁽¹⁷⁶⁾

278A gartai közösség 1763-ban hg. Esterházy Miklóshoz címzett instanciájában az iránt folyamodott, hogy a házaik építéséhez és javításához szükséges épületfához az uradalom erdeiből továbbra is ingyen hozzájuthassanak.¹⁷⁷⁽¹⁷⁷⁾

Ugyancsak ez évben a kecöli jobbágyok arra kérték a herceget, hogy úgy mint eddig, a jövőben is ingyenesen vágthassanak saját célra épületfát, mert különben házaikat nem tudják rendben tartani és így azok, amennyiben az épületfát pénzért kell megvenniük, tönkremennek. Állásfoglalás (bejegyzés a levél hátoldalán): továbbítva a hercegséghez.¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾

A szentmiklósiak 1764-ben kérték, hogy számukra engedélyezzék a hercegség erdeiből a leromlott állapotú házaik megjavításához szükséges épületfa kivágását. Kérelmükben házaik állapotáról így írtak: *Sokan közülünk nem remélhetik esős időben hajlékjokban való megmaradásokat*.¹⁷⁹⁽¹⁷⁹⁾

A csornai jobbágyok 1765-ben hg. Esterházy Miklóshoz címzett, három pontból álló folyamodványukban azt kérték, mint azelőtt, úgy most is engedélyezzék nekik, hogy szekerenként 3–4 garast fizetve tűzifát kaphassanak az urasági erdőkből. Állásfoglalás: Véleményezésre továbbítandó.¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾

Ez évben a süttöriek panaszlevelükben a hercegséget arra kérték, engedélyezze a tűzifa gyűjtését.¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾

A bogyoszlóiak 1766-ban a hercegséget azért instálták, hogy mindazoknak, akik építkezni akarnak, engedélyezze az uraság erdeiből épületfa kivágását.¹⁸²⁽¹⁸²⁾

Az agyagosiak és a szergényiek saját szükségletükre fakitermelés engedélyezését kérik a veszkényi uradalmi erdőből, ahová már a Nádasdyak óta járhattak faizásra. Állásfoglalás: A kapuvári tiszttartónak véleményezésre kiadva.¹⁸³⁽¹⁸³⁾

1767-ben a kapuváriak az inspektorhoz folyamodva kérték, hogy ők továbbra is *az előbbeni mód szerint*, azaz saját szükségletre ingyenesen juthassanak épület- és tűzifához az uradalmi erdőkből.¹⁸⁴⁽¹⁸⁴⁾

A csapodi jobbágyok 1771. évi panaszlevelükben épületeik állapotát így jellemték: *...házaink majd majd utolsó romlásra jutottak... de nyakunkban minden órán dűlősit oltalmazni eligtelenek vagyunk*. Emiatt a javításokhoz szükséges épületfa ingyenes kitermelésének engedélyezését kérték, mert azt a tiszttartó számukra nem engedélyezte.¹⁸⁵⁽¹⁸⁵⁾

Ez évben a németi és tótkeresztúri árendás jobbágyok arra kérték a herceget, hogy házaik elkerülhetetlen javítására engedélyezzen részükre ingyenes épületfát, mert annak megvételére nincs pénzük. Valamint a tűzifa szükségletük ingyenes beszerzési lehetőségének ²⁷⁹biztosításáért folyamodtak.¹⁸⁶⁽¹⁸⁶⁾ Állásfoglalás: A hercegség a panaszlevélben előadott okok miatt hozzájárul a tűzifa és épületfa szükségleteik biztosításához.¹⁸⁷⁽¹⁸⁷⁾

1772-ben a kapuvári bognármesterek azt kérték a regentstől, hogy az uradalomtól továbbra is vásárolhassanak szerszámfát, hogy így mind az uraságnak, mind pedig *a robotozó jobbágyságnak eleget tehessünk*. (Az iratok között szerepel egy összeírás a kapuvári bognárcéh tagjainak 1772. évben kiadott szerszámfákról.)¹⁸⁸⁽¹⁸⁸⁾

Ebben az esztendőben a tamásiak házaik és gazdasági épületeik leromlott állapotára hivatkozva kérték a regentst: a tiszttartó tekintse meg azokat, hercegség pedig engedélyezze a javításokhoz szükséges épületfák beszerzését a babóti erdőből. Állásfoglalás: A kapuvári tiszttartó biztosítson a *Füzes* erdőben egy területet, ahonnan a panaszosok saját faszükségeiket beszerezhetik.¹⁸⁹⁽¹⁸⁹⁾

Ugyancsak ez évben a csornaiak fabeszerzésük biztosítása ügyében fordultak a regenshez.¹⁹⁰⁽¹⁹⁰⁾ Állásfoglalás: Évenkénti engedélyeztetéssel a *Közettes* (?) erdőből szerezhetik be a fát.¹⁹¹⁽¹⁹¹⁾

1776-ban a kapuváriak azt kérték az inspektortól, hogy az egy szekér tűzre való fa után az eddig megkövetelt 30 d-t ne emeljék fel, mert azt már nem tudják megfizetni.¹⁹²⁽¹⁹²⁾

A csapodi tűzkárt szenvedett jobbágyok a regenshez fordulva a házaik felépítéséhez szükséges épületfát kérték a hercegségtől. Levelükben előadták, hogy azért nem tudták teljesíteni a hercegség azon utasítását, hogy házaikat ne fából, hanem éppen tűzvédelmi okokból „mór”-ból¹⁹³⁽¹⁹³⁾ készítsék, mivel a csapodi föld erre alkalmatlan. Így érveltek: *Tapasztalt dolog előttük, hogy semmiképpen meg nem fog állani [a fal], mert a földnek különös tulajdonsága okozza, és nem arra való vagyon*. Állásfoglalás: A házakat mór-ból vagy mór téglából kell felépíteniük. (Keltezés: *Eszterház*, 1778. július 17., hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével)¹⁹⁴⁽¹⁹⁴⁾.

A szentmiklósi és szerdahelyi¹⁹⁵⁽¹⁹⁵⁾ jobbágyok 1780-ban a herceg segítségét az alábbiak miatt kérték: *minthogy házaink, pajtáink, kertjeink és egyéb épületeink sokaknak közülünk romlás alatt vannak*. Reménykedve esedeztek, hogy valamelyik erdőről fát kaphassanak épületeik megjavításához.¹⁹⁶⁽¹⁹⁶⁾ Állásfoglalás: Az uradalmi *jager* (erdész) házról-házra járva írja össze a jobbágyok épületfa szükségletét. Az épületfáért ölenként 15 d-t kell fizetniük. (Kelt *Süttör*, 1780. október 22.). Ugyanezen iraton olvasható, hogy a fát a szentmiklósi uradalmi erdőből szerezhetik be.¹⁹⁷⁽¹⁹⁷⁾ (Kelt *Eszterház*, 1780. október 27. hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.)

280A süttőriek ez évi, a herceghez címzett panaszlevelükben kérték: saját szükségleteik kielégítésére tűzifát és épületfát ingyenesen kaphassanak a hercegségtől.¹⁹⁸⁽¹⁹⁸⁾ Állás-foglalás: Ugyanaz, mint az előbbi szentmiklósi kérelemnél.¹⁹⁹⁽¹⁹⁹⁾

Az agyagosi és szergényi jobbágyok 1783-ban a herceghez folyamodtak: nyújtson segítséget nekik tűzifa kiadásában, melyet most senki nem akar számukra engedélyezni. Állásfoglalás (a panaszlevél hátoldalán): A fát a kapuvári *Töllyes* erdőből kell kiadni. (Kelt *Eszterház*, 1783. április 29. hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.)²⁰⁰⁽²⁰⁰⁾

Pár évvel később, 1788-ban az agyagosi és a szergényi úrbéresek ugyancsak saját célú tűzifa szükségleteik kielégítése ügyében folyamodnak a süttőri uradalmi központhoz. Állásfoglalás: A tűzifaellátást a kapuvári erdősből kell biztosítani részükre. (Kelt 1788. január 29, hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.)²⁰¹⁽²⁰¹⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / VÁROS- ÉS BIRTOKIGAZGATÁS / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész / Juhtartás, legeltetés

Juhtartás, legeltetés

Az 18. századi mezőgazdálkodás korszerűsítésének egyik ága, az uradalmi és paraszti juhtartás térségbeli jellemzőiről sajnos máig is kevés ismerettel rendelkezünk.

1736-ban a kapuvári hajdúk közössége a hercegtől kérte: gátolja meg, hogy a gartai *Hegyi Mihyáll* [Hegyi Mihály] *Kapuvárott a Herczeg S[z]iget malma mellett* lévő kertjében juhakolt építhessen. Ellenérvként egyebek között felsorolták: Kapuváron amúgy is kevés a legeltetési lehetőség és másrészt semmi szükség arra, hogy ott egy gartai építsen juhakolt.²⁰²⁽²⁰²⁾ Állásfoglalás (az 1736. május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio jegyzőkönyvi kivonata alapján): Meg kell vizsgálni az ellenvetéseket, és amennyiben az építkezéshez a hercegség hozzájárul, úgy meghatározandó az épület után az uradalomnak fizetendő éves készpénz összege.²⁰³⁽²⁰³⁾

A gartaiak a herceghez címzett 1736. évi „memoriálisban” azt kérték, hogy a babóti *Csordos irtás* legelőről amelyen eddig a kapuváriakkal és a babótiakkal együtt „békességesen” legeltethették marháikat ne zavarják el állataikat. Folyamodtak, hogy a legelőt mint korábban, továbbra is szabadon használhassák.²⁰⁴⁽²⁰⁴⁾ Állásfoglalás (az 1736. május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio határozata alapján): A gartaiakkal szemben jogsértés nem történt.²⁰⁵⁽²⁰⁵⁾

A szárföldi jobbágyok földesurukhoz címzett 1750. évi instanciájukban panaszolták: a mintegy harminc évvel ezelőtt a csornai ispán által 300 juhval hozzájuk küldött hercegi juhász most már azt követelte tőlük, hogy a helységben rajta kívül senki más ne tarthasson juhokat. Ezért a következőt javasolták: az árenda változatlan fizetése mellett ezt követően ők fogadnák fel a juhászt, aki a hercegi juhok mellett az ő juhaikat is legeltethetné a helyi legelőkön.²⁰⁶⁽²⁰⁶⁾

281A fenti esztendőben a veszkényi jobbágyok az alábbi panaszukkal fordultak a Comissióhoz: az itteni hercegi birkás a tisztartó utasítására azt kívánta tőlük, hogy ők a jövőben ne tarthassanak juhokat. A jobbágyok érvei szerint ez estben teljesen elszegényednének, így az árenda és a portio fizetése is veszélybe kerülne. A tisztartói rendelkezés visszavonását kérték.²⁰⁷⁽²⁰⁷⁾

1751-ben a kapuváriak a vitnyédiek elleni panaszaikkal fordultak az úriszékhez. Eszerint a vitnyédiek egészen a kapuvári vámházig terjedően legeltetik marháikat és juhaikat, ugyanakkor e területről eltiltják

a kapuváriak állatainak legeltetését. Továbbá azt is panaszolták, hogy a vitnyédiek a Rábán egy olyan eret ástak, amely miatt árvíz idején a kapuváriak legelőrése víz alá kerül. Ezért a kapuváriak eltömték ezt az eret. Kérték, hogy tiltsák el a vitnyédieket a kapuvári határban történő legeltetéstől.²⁰⁸⁽²⁰⁸⁾
Állásfoglalás: A Comissio által meghatározott határidővel egyezséget kell létrehozni a kapuvári és vitnyédi úrbéresek között.²⁰⁹⁽²⁰⁹⁾

A vitnyédiek 1755. évi, több pontba foglalt folyamodványukban többek között nehezményezték, a legeltetés terén azzal, hogy agyagosiak is legeltethetnek a vitnyédi erdőben, nagy kár érte őket. A régi állapot visszaállításáért folyamodtak.²¹⁰⁽²¹⁰⁾

Ugyancsak ez évben a németiek a vármegyéhez fordultak azon panaszukkal, hogy *Bolla Zsigmond* az egész helység kárára 5-600 juhot tart, így határukat tönkreteszi. A vármegye segítségét kérték.²¹¹⁽²¹¹⁾

1755-ben a csornai „juhokat nem tartó jobbágy-gazdák” is a birkalegeltetés rendezése ügyében fordultak a Comissiohoz. Panaszuk szerint míg régen csak a kijelölt helyeken lehetett juhokat legeltetni, addig most már minden területre ráengedik e jószágokat.²¹²⁽²¹²⁾

A vitnyédi jobbágyok 1755-ben panaszt emeltek mind az agyagosiak, mind a szergényiek ellen, akik szarvasmarháikat egészen Vitnyédig legeltetik, és a vitnyédi erdőben is jogtalanul ugyanezt teszik. Kérték, jöjjenek ki a hercegi házból a helyszínre, és tegyenek igazságot.²¹³⁽²¹³⁾ A vitnyédiek hg. Esterházy Miklóshoz címzett panaszleveléből kiderül; az agyagosiak jelenlétében volt is egy helyszíni szemle. Az uradalom ki is jelölt egy új legelőterületet, de az éppen a hercegségi *Svajczer*²¹⁴⁽²¹⁴⁾ tilos erdő mellett helyezkedett el, így Vitnyédre azt nem lehetett megközelíteni, ezért helyette más kijelölést kértek a vitnyédiek.²¹⁵⁽²¹⁵⁾

A bogyoszlói jobbágyok 1755-ben azt panaszolták, hogy az évek óta általuk használt és árendában bérelt hercegi *Pötyös erdő* legelőhasználati jogát a tisztartó tőlük elvette és az árendás hercegi juhásznak adta át. Ennek az intézkedésnek a visszavonását kérték.²¹⁶⁽²¹⁶⁾

282A következő esztendőben, 1756-ban az osliak a földesúrhoz fordulva az állataik legeltetéséhez szükséges területet sérelmezték, amely korábban szabad legelő volt, de elvették tőlük. Ennek visszaadását kérték.²¹⁷⁽²¹⁷⁾ Állásfoglalás: Bár a döntéshozók számára írt tisztartói jelentés viszonylag sok tárgyra vonatkozó adatot közöl, de egyértelműen nem foglal állást a folyamodvánnyal kapcsolatban.²¹⁸⁽²¹⁸⁾

1757-ből a csornaiak több panasza ismert. Egyrészt *Potyondi Gáspár* birtokosra panaszkodtak, aki a közös legelőn a megegyezés szerinti 200 birka helyett az előző évben már 300-at legeltetett,²¹⁹⁽²¹⁹⁾ másrészt a csornai bíró, esküdtek és az egész közösség panaszt tett amiatt, hogy mind a hercegi árendás juhász, mind pedig *Potyondi Gáspár* juhásza tartozik a reá eső portiorész kifizetésével, amit helyette a közösségnek kell kifizetni. Kérik a Comissio segítségét.²²⁰⁽²²⁰⁾

A kecöliek a 1757-ben a Rába áradásai miatt rétjeik, szántóföldjeik nagy részének tönkre mentelét panaszolták. Ugyanis a legutóbbi áradás óta azok már semmi hasznot sem hoztak számukra. A Comissiot kötelezettségeik enyhítésére kérték.²²¹⁽²²¹⁾

1758-ban a csornai *hercegszeri jobbágyok* közössége a Comissiohoz fordult, hogy az a köztük és a *Nagy utczaik* között támadt pásztortartási viszályban igazságot tegyen.²²²⁽²²²⁾ Ez évben a mezőváros mind juhtartó, mind juh nélküli gazdái az állattartás általánosabb helyi konfliktusait is exponálták. A juhtartók hangsúlyozták: a két évvel ezelőtti tisztartói helyszíni felmérés megállapítása szerint a juhok miatt sem a város, sem az uraság nem szenved kárt. Ezzel szemben a juh nélküliek az 1758. november 26-i keltezésű beadványukban azt panaszolták, hogy a sok birka miatt a legelőn az igavonó jószágok

számára nem marad már fű. A csornai bíró és az esküdtek a tisztartót egy korábbi ígéretére emlékeztették, miszerint a birkatartással kapcsolatban rendelkezést tesz. Egyúttal a juhtartás limitálására vonatkozó javaslatot tettek, miszerint *minden fél helyhez huszonötöt méltóztassék megengedni*. Állásfoglalás: A csornai juhtartó gazdák beadványa hátoldalára írt bejegyzés szerint: *nihil*.²²³⁽²²³⁾

1758-ben a hövejeiek a Comissiotól kérték, hogy az eddig használt legelőterületet a továbbiakban vagy éves árendáért, vagy bizonyos robotért bérelhessék. Állásfoglalás: *nihil*.²²⁴⁽²²⁴⁾

A babóti lakosok 1759-ben ismételten panaszkodtak a kapuváriakra és a gartaiakra: noha azok elegendő legelővel rendelkeznek, az ismételten megújított határjelek ellenére is a babótiak legelőjére hajtják állataikat. Állásfoglalás: A kapuvári tisztartó intézkedjen, és az egész vitatott területet adja árendába.²²⁵⁽²²⁵⁾

A rábaszentmihályiak szűkös legeltetési lehetőségükre hivatkozva, 1760. március 26-án kelt panaszlevelükben kérték, hogy a hercegség a pordányi termés aratórészét hagyja meg számukra.²²⁶⁽²²⁶⁾

2831762-ben Beledről a három földesúrhoz tartozó jobbágyok immáron közös levélben fordultak a vármegyéhez: az lépjen fel *Bolla Zsigmond* és *Bolla János* erőszakos terjeszkedése ellen. Ők ugyanis körülárkoltatták a beledi legelőt, és emiatt az úrbéresek szarvasmarháit, ludait nem tudnak legelőre járni. A határok hivatalos összeírások szerinti visszaállításáért folyamodtak.²²⁷⁽²²⁷⁾

A kecöliek 1760-as, 8 pontos panaszlevelükben többek között a szabad erdei legeltetés visszaállítását kérték.²²⁸⁽²²⁸⁾ Állásfoglalás: A tisztartói jelentés javasolta, hogy a jobb és sűrűbb erdőállomány eléréséhez a *Haraszt* erdő egy megadott méretű részét el kell keríteni az állatok elől.²²⁹⁽²²⁹⁾

A vitnyédiek 1765-ben panaszt tettek a kapuváriakra, és egyúttal kérték az úriszék állásfoglalását amiatt, hogy a marháikat a Kis-Rábán túl is legeltethessék. Ugyanis ez a jog régóta megilleti őket, de ezt a kapuváriak kétségbe vonták. Arra is panaszkodtak, hogy a vitnyédi erdőben a szergényi, agyagosi, gartai és a kapuvári lakosok állataikat (szerintük) jogtalanul legeltetik. Állásfoglalás a panaszlevél hátoldalán: *rejecta*.²³⁰⁽²³⁰⁾

A fenti esztendőben a csornai jobbágyok hg. Esterházy Miklóshoz címzett, 3 pontba szedett panaszlevelükben az ő segítségét kérték: a legeltetésre vonatkozó megegyezést ne csak a csornai jobbágyok, hanem a *Domitrovics* örökösök, valamint *Potyondi Gáspár* is tartsa be. Ugyanis ez utóbbi a megengedett 200 birka helyett immár 400-at legeltet. Állásfoglalás: Véleményezésre továbbítandó.²³¹⁽²³¹⁾

A babótiak 1768-ban a Miklós herceghez címzett kilenc pontos folyamodványukban többek között elpanaszolták: a régi *Petlen* legelőt, amelyért 20 frt árendát fizettek, most a hercegség elvette tőlük, és *esztendűnként ötven hatodfél forint árendát kér érte*.²³²⁽²³²⁾

Az agyagosiak az 1769. évi, a herceghez címzett instanciájukban azon vitnyédiekre panaszkodtak, akik az agyagosi határhoz tartozó *Csiksásokban* lévő területen legeltetik állataikat, miközben a terület utáni baglyapénzt az agyagosiak fizetik. Kérik az igazságtévést. Állásfoglalás: Az inspektornak véleményezésre továbbítandó.²³³⁽²³³⁾

1771-ben Petőházáról²³⁴⁽²³⁴⁾ Zeke József örökös jobbágyai Esterházy Miklós herceghez címzett panaszlevelükben azt kérték, hogy az uradalomtól bérelt legelőt, melyért *ház szám szerint minden gazda szolgált egy napi aratással*, ilyen feltétellel továbbra is használhassák.²³⁵⁽²³⁵⁾

Ugyancsak a fenti esztendőben a babótiak a regenshez írt folyamodványukban az eddigi, régi makkos legeltető területük fennmaradását kérték, miután ott az uradalom a babótiak részére a legeltetést megtiltotta.²³⁶⁽²³⁶⁾ Állásfoglalás: A regens jelentést kér a 284kapuvári tiszttartótól megoldható-e az, hogy babótiak így kieső (mintegy 50 holdnyi) legelőterületét másutt jelöljék ki.²³⁷⁽²³⁷⁾

A hövejeiek 1772-ben a regenst arra kérték, hogy az évek óta általuk árendában bérelt *Alsó Cser* legelőt továbbra is nekik adják ki bérletben vagy szolgálat fejében, és ne juttassák azt a himodiaknak, mert különben a hövejeiek legelőrésze nélkül maradnának.²³⁸⁽²³⁸⁾ A fenti esztendőben ugyanők a regenstől azt is kérték, hogy a himodiak legeltető területe mellett fekvő, egyébként fás-bokros területet elfogadható összegért adja át használatra nekik. Állásfoglalás (a panaszlevél hátoldalára írva): *nihil*.²³⁹⁽²³⁹⁾

A következő, 1772. évben a hövejeiek a csapodi határban bérelt legelőrész megnövelését kérték a hercegségtől, ugyanis marháik a mostani területet három hét alatt lelelelik.²⁴⁰⁽²⁴⁰⁾

A veszkényiek 1773-ban terheik enyhítéséért könyörögtek, mivel az utóbbi időben az urasági birkapásztor az eredetileg megszabott 200 birka helyett már tavaly is 300-at legeltetett a szűkös veszkényi legelőn.²⁴¹⁽²⁴¹⁾

A vitnyédi jobbágyok 1774-ben azt panaszolták, hogy azokat az állataikat, amelyek legeltetés közben átlépik a „vitnyédi Rábát” a kapuváriak azonnal zálogba vetik. Továbbá sérelmezték, hogy az általuk épített és karbantartott gátakat, amelyek a legelőiket is védik, a kapuváriak lerombolták. Azt is felpanaszolták, hogy a szentmiklósi urasági birkapásztor náluk is legeltet. A regenst arra kérték, hogy a régi rendnek megfelelően tiltsák ki a határukból a szentmiklósi birkapásztort.²⁴²⁽²⁴²⁾

Vitnyéd falu bírása és esküdtjei 1774-ben az inspektorhoz fordultak azzal a kérelemmel, hogy tiltsák meg az uraság szergényi birkásának, hogy az a vitnyédi határban is legeltethessen.²⁴³⁽²⁴³⁾

A kecöliek 1774-ben azon panaszukkal fordultak az inspektorhoz, hogy állataik a legelőterületeikről makkoltatásra hivatkozva kiszorulnak, továbbá a tiszttartó a gubacs begyűjtésre vonatkozó egyezség egyes pontjait az ő kárukra utólagosan megváltoztatta. A panaszlevélhez mellékeltek a kecöli bíró és az esküdt attestáló levelét a gubacsszedési egyezségről. (A levél keltezése: *Kapuvár*, 1774. október 15.) Ugyancsak mellékeltek a kecöli „erdőjáró” jelentését a makkoltatásról. (A levélen keltezés: *Beled*, 1774. október 12., az erdőjáró aláírásával és ép, jól olvasható beledi viasz körpecséttel.) Állásfoglalás (a panaszlevél hátoldalára írt *Eisenstadt*, 1744. okt. 9-i keltezésű *Johann Schimilár inspector* aláírású szöveg szerint): A kapuvári tiszttartó adjon jelentést és tegyen olyan javaslatot, amely lehetőleg mind a kérelmezők, mind az uradalom érdekeinek megfelel.²⁴⁴⁽²⁴⁴⁾

A szentmiklósiak 1775-ben a csapodiakra panaszkodtak, mivel azok a határjelöléseket figyelmen kívül hagyva, a szentmiklósi erdő nagyobb részében is legeltetik már állataikat. Kérték, hogy a Comissio tiltsa ki onnan a csapodiakat.²⁴⁵⁽²⁴⁵⁾ Állásfoglalás: 285A süttöri tiszttartó 1775. július 18-i keltezésű levelének kivonatából kiderül, hogy a csapodiakat az uradalom figyelmeztette; ne használják azt a területet.²⁴⁶⁽²⁴⁶⁾

A kapuváriak 1776. évi, a regenshez címzett, több tárgykört is érintő folyamodványukban részben azt panaszolták, hogy néhány esztendeje megvonták tőlük a Rába melletti erdőben a legeltetés jogát. Kérték, újra engedjék meg nekik az ottani legeltetést. Továbbá panaszkodtak a vitnyédiekre, akik a *Rábán innen* legeltetik állataikat, és főleg juhaik tesznek nagy kárt a kapuváriak földjeiben, legelőiben. A vitnyédiek eltiltását kérték. A vitnyédiekre azért is panaszkodtak, mert azok marháikat egészen a kapuvári vámházig terjedően legeltetik, holott elegendő legelőterületük van Vitnyéden. Így azért is folyamodtak, hogy a tőlük elvett, és a gartaiaknak juttatott legelőterületüket visszakaphassák.²⁴⁷⁽²⁴⁷⁾ Állásfoglalás: A vitnyédieknek elegendő a saját határukból lévő legelőrész. Egyúttal a regens utasította

az inspektort, hogy olyan intézkedést hozzon, amellyel a kapuváriak is megelégednek és nem emelnek panaszt. [248\(248\)](#)

1778-ben a bogyoszlóiak, szárföldiek és veszkényiek birkatartás ügyében fordultak az urasághoz. Adózási kötelezettségeik könnyebb teljesítése érdekében kérték, hogy az úriszéki határozatban megszabott sessionkénti 20 birka helyett 40-et tarthassanak. Állásfoglalás: Az úriszéki határozat érvényes, ahhoz tartás magukat. [249\(249\)](#)

Ugyancsak ez évben Csorna mezővárosi lakosok a fellépett szarvasmarha vész miatt a birkatartás engedélyezését kérték. Állásfoglalás: Miután a hercegségi juhtartás ez esetben kárt szenvedne, nem engedélyezik. [250\(250\)](#)

1778-ban a bogyoszlóiak a tamásiak hanyi legeltetésére panaszkodtak, mivel azok a bogyoszlóiak területéről húsz szekérre valót lelegeltettek és azt nem akarják megadni. Állásfoglalás: Az okozott kárt a tamásiaknak meg kell téríteni az uradalom segédletével. [251\(251\)](#)

A bogyoszlóiak 1780-ban a hercegi árendás birkapásztorra panaszkodtak, aki a juhokat a falu legelőjére hajtja, és így nem jut elegendő „zöld” a bogyoszlói állatoknak. Egy idevonatkozó attestáló levélben a bogyoszlóiak egyúttal azt is kijelentették, hogy a bogyoszlói hercegi majort minden tartozékával együtt szívesen árendába vennék azon az áron, ahogy azt most a hercegi birkapásztor bírja. Ugyanakkor megígérték, hogy mind a falu, mind a hercegség állataira és legelőire vigyáznak. (A bíró, hat esküdt és 24 lakos nevével, valamint a helység ép és jól olvasható pecsétjével ellátott levél keltezése: *Bogyoszló*, 1780. június 22.) [252\(252\)](#) Állásfoglalás a panaszlevél hátoldalára feljegyezve: A döntés meghozatala előtt a bogyoszlói előljárók és az árendás birkás a regens előtt jelenjenek meg a helyzet tisztázása végett. (Kelt *Eszterház*, 1780. június 15., hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.) [253\(253\)](#)

A sziliek 1782. évi panaszlevelükben kijelentették, bár ezt az urasági porkoláb parancsba adta nekik, nem engedik rá a legelőjükre a tótkeresztúri hercegségi birkákat. [286](#)Saját szegényes legelőikre hivatkozva mindaddig nem teljesítik ezt a parancsot, amíg ezen instanciájukra válasz nem érkezik a hercegtől. (Kelt *Szil*, 1782. május 1., ép és olvasható pecséttel ellátott levél). [254\(254\)](#)

1783-ban a beledi nemesség az uradalomhoz írt levelében arról panaszkodott, hogy marháik a kevés legelőterületük miatt erősen lesóványodtak, ezért arra kérték az inspektort, hogy engedjen részükre szabad legelőterületet. [255\(255\)](#)

A fenti esztendőben a sarródiak sérelmezték: a süttöri birtokos urak a sarródi határban is legeltetik állataikat, sőt a pásztoruk kunyhóját is sarródi területen állították fel. [256\(256\)](#) Állásfoglalás: A legközelebbi ülés alkalmával a panaszt vizsgálja ki a Comissio. (Kelt *Eszterház*, 1783. június 3., hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.) [257\(257\)](#)

Az agyagosiak 1783-ban a regens közbeavatkozását kérték, mivel szerintük a vitnyédiek a kapuvári tisztartó közreműködésével igazságtalanul jutottak az agyagosi határban baglyapénzes rétekhez. Állásfoglalás: A regens utasítja az inspektort, hogy vizsgálja ki, hogy az ellentét valójában miért is keletkezett, és ha lehet hozzon létre egyezséget. (Kelt *Eszterházán* 1779. június 1.) [258\(258\)](#)

A szentmiklósiak és a szerdahelyiek 1786-ban a herceghez fordultak segítségét kérve, ugyanis a csapodiak figyelmen kívül hagyva a határjelzéseket, állataikat jogtalanul a szentmiklósi erdőben legeltették. (Kelt 1786. május 15., a levélen viasz körpecsét *S NICOLAVS SIGILLUM* körfelirattal.) Állásfoglalás (a Comissio 1786. május 26–27-i jegyzőkönyvi kivonata alapján): Utasítják Olai (*Olay*)

nevű mérnököt, ellenőrizze a vitatott területet. [259\(259\)](#)

A veszkényiek 1786-ban a herceghez, és külön a regenshez is írt (ugyanazon fogalmazású) panaszlevelükben kérték, hogy a két évvel ezelőtt tőlük elvett, és az osliaknak juttatott hanyi, *Tormostyai* kaszapénzes réteket adják vissza nekik. Arra hivatkoztak, hogy ezen rétek elvesztésével szarvasmarháik, de különösen lovaik a jó legelőterület hiányában legyengültek. [260\(260\)](#)

A fenti esztendőben a kecöliek több tárgykört is érintő folyamodványuk 1. és 2. pontjában a vármegye alispánjának panaszolták: legeltetési lehetőségeik teljesen leszűkültek, mivel a *Kökényes* erdőnél lévő először elvették tőlük, majd annak egy részét árendálhatták, de most a beledi birkásnak adták árendába. Erre a birkásra is panaszkodtak, mivel az a tarlóikat is lelegelteti és így még onnan is kiszorulnak az állataik. (Kelt *Keczöl*, A^o 1786.) [261\(261\)](#) Állásfoglalás az 1783.(sic!) június 14-i hg. Esterházy Miklós által ellenjegyzett szöveg szerint: Miután a beledi birkás az idevonatkozó árendát már befizette, a legelőterületet a kecöliekkel nem lehet megosztani. [262\(262\)](#)

A kecöliek 1786-ban az inspektor segítségét kérték, mivel az eddigi legelőterületről eltiltották állataikat. [263\(263\)](#)

287A szentmiklósi jobbágyok azért fordultak a herceghez, mert helységükben a rendkívül felszaporodott juhállomány miatt (1. 20. l. ábráján) szarvasmarháik legeltetése lehetetlenné vált. Intézkedését kérték; arányosan korlátozzák a juhlétszámot. Állásfoglalás: Nem javasolják az ilyen állatlétszám korlátozásának bevezetését, mivel az nem veszi figyelembe, hogy vannak a szaporulat szempontjából gazdagabb és szegényesebb évjáratok. [264\(264\)](#)

2007. LXI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / VÁROS- ÉS BIRTOKIGAZGATÁS / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 2. rész / Irtásföld, irtásrét

Irtásföld, irtásrét

A bokros, fás területek, erdők, lápos területek több éven át is eltartó művelésbe való bevonása, tehát az ún. irtásföldek és irtásrétek kialakítása az úrbéresek számára elsősorban azért volt kedvező, mert az így létrehozott szántókkal és rétekkal gazdálkodási lehetőségeik javultak, bővültek. Miután az irtások a telki állományba nem számítottak bele, az irtásföldek után robottal nem tartoztak földesuruknak az úrbéresek.

1753-ban a vitnyédiek a hercegséghez írott instanciájukban több panaszt felemlítettek. Egyrészt kifogásolták, hogy az irtásrétjeik után a tisztartó kaszapénzt követel tőlük, másrészt kifejezték, nem értik, hogy míg eddig a hercegség irtásföldjeik növelésére biztatta őket, most a további irtásokat megtiltotta. [265\(265\)](#)

A bogyoszlóiak 1754-es, több pontba foglalt panaszlevelükben kérték, engedélyezzék azt számukra, hogy a legelőterület egy részét feltörve, e területet tartósan szántóföldként használhassák. Állásfoglalás: Elutasítva. [266\(266\)](#)

A vitnyédiek 1756-ban arra kérték az uradalmat, hogy egy rétről a fákat kiirthassák, feltörhessék, és a területet szántófölddé alakíthassák. [267\(267\)](#)

A bogyoszlóiak ez évben a tisztartót arra kérték, hogy feltört rét- és bozótos területeiket irtásföldként

vegye figyelembe. [268\(268\)](#)

1757-ben a vitnyédiek előadták, minthogy halászatuk már nem tudja eltartani őket, ezért engedélyt kérnek erdőirtásra és abból szántóterület kialakítására, amely után 50 krajcár/hold irtáspénzt fizetnének. Állásfoglalás: Engedélyezhető 60 krajcár/hold évi irtáspénzzel. [269\(269\)](#) Ez évben a vitnyédiek a Comissiot arra kérték, engedélyezze számukra, hogy a halászvizeik környékén irtással szántóterületet alakíthassanak ki. Állásfoglalás: A kirótt díjszabás befizetése esetén a kérés engedélyezhető. [270\(270\)](#)

1760-ban a kecöliek nyolc pontos panaszlevelükben többek között sérelmezték, hogy a falu tulajdonában levő irtásföldek után, amelyeket eddig a közösség minden fizetési kötelezettség nélkül használhatott (a falu tanítója és a pásztorok művelték), mostantól pénzfizetésre kötelezik őket. [271\(271\)](#) Állásfoglalás: Ezen közösségi földek után ugyanúgy, mint a többi földterület után is fizetési kötelezettség áll fenn. [272\(272\)](#)

288A babótiak 1768-ban Miklós herceghez címzett 9 pontos folyamodványukban többek között azt is sérelmezték, hogy míg a régiek az irtásföldek után csak irtáspénzt fizettek, mostanság az irtáspénzen kívül dézsmát is kell adni. [273\(273\)](#)

1773-ban Beledről több jobbágy és zsellér, valamint egy nemes ember panaszt emelt a tisztartó ellen, mivel az tőlük el akarta venni azokat az irtásföldeket, amelyeket ők előzőleg egy beledi jobbágytól szabályosan megvásároltak. [274\(274\)](#)

A kapuváriak 1778-ban több tárgykört is érintő, a regenshez címzett panaszlevelükben a hely- és irtásföldeiken bekövetkezett árvizek okozta ismétlődő gyenge gabona- és szénatermésükre hivatkozva kérték, hogy az irtáspénzt (a vitnyédiekhez hasonlóan) számukra is mérsékeljék 6 dénárra. [275\(275\)](#)

Azok a kapuváriak, akik a hidasi pusztában irtásfölddel bírtak, 1778-ban a hercegséggel kötött idevonatkozó szerződés módosítását kérték. Ugyanis a panasztevők szerint másoknak is vannak kisebb irtásföldjeik ugyanott, de azok nem fizetnek az után semmit a hercegségnek és így azon részek után is a panasztevők fizetik az árendát. Állásfoglalás: A fennálló szerződés figyelembevételével mindazoknak, akiknek kisebb irtásrészterületük van, a terület arányában a panasztevők részére meg kell fizetniük a rájuk eső árendarészt. A kapuvári panasztevők továbbra is a szerződésben megállapított összeget fizessék be. Amennyiben azonban a panasztevők a szerződésben megállapított területrészt önkényesen erdőbéli területből megnövelnék, úgy a hercegség szerződésszegés okán ez ellen erélyesen fellépne. (Kelt *Eszterházán*, 1780. augusztus 3. hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével.) [276\(276\)](#)

A hidasiak nevében 1778-ban a hidasi bíró a herceghez címzett, több tárgykört is érintő panaszlevelében felhívta a figyelmet arra, hogy az uradalmi hanyi ispán az Eger erdő irtásával igen nagy károkat okoz a hercegségnek. Azt állította, hogy az irtások révén létrehozott rétek haszna még 40–50 év alatt sem közelíti meg az erdők mai hozamát. Ezért azt kérte, hogy küldjenek ki egy szakértőt a hidasiakhoz, akinek pontosan meg fogják mutatni a kiirtott erdőket és az így létrejövő károkat. Ezen kívül azt is sérelmezte, hogy az ottani új irtásterületekből csak az idegeneknek juttatnak, míg a helyiek, *a Kapuvárott lakozó hidasi praedialisták* [hidaspusztaiak] abból nem kaphatnak. Ugyanezen beadványban az is felpanaszolásra került, hogy a hidasiak által létrehozott irtásrétek felét a hercegség el akarja tőlük venni és azokról kaszapénzt is akar szedni tőlük. [277\(277\)](#)

(A 3., befejező rész közlését a 2007/4. számban tervezzük – a Szerk.)